ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 323.326:332.025.12

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ НА РОЗВИТОК КЛАСТЕРНИХ ОБ'ЄДНАНЬ ПІДПРИЄМСТВ

Андрушків Б.М., д.е.н.

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

Розглянуто сутність економічного потенціалу регіону та складові кластерного об'єднання підприємств. Запропоновано методику оцінювання економічного потенціалу регіону. Проаналізовано взаємозв'язок між складовими економічного потенціалу регіону та кластерного об'єднання підприємств. Обґрунтовано необхідність розвитку інноваційної складової економічного потенціалу регіону та інноваційної складової кластерного об'єднання підприємств та розглянуто підходи до їх оцінювання. Визначено напрямки впливу економічного потенціалу регіону на розвиток кластерних об'єднань підприємств.

Ключові слова: економічний потенціал регіону, кластерне об'єднання підприємств, розвиток

The entity of economic capacity of the region and components of cluster association of the enterprises have been considered. The technique of an assessment of economic capacity of the region has been offered. The correlation between components of economic capacity of the region and cluster combining of the enterprises have been analyzed. The necessity of innovation component of economic potential and innovative component of the cluster business combination has been justified and the approaches to its evaluation have been examined. The directions of influence of economic capacity of the region on development of cluster associations of the enterprises have been defined. Keywords: economic capacity of the region, cluster combining of the enterprises, development.

Keywords: economic capacity of the region, cluster combining of the enterprises, development

Актуальність проблеми. На часі значна увага приділяється переведенню національної економіки на інноваційну модель розвитку, яка потребує нових організаційно-економічних механізмів і методів управління на національному та регіональному рівнях. Найбільш відомим

© Андрушків Б.М., д.е.н., 2013

інструментом переведення національної економіки на інноваційну модель розвитку є кластерна модель розвитку господарських систем. Національні економіки багатьох промислово-розвинених країн світу вже давно перейшли на таку форму інтеграції. Однак для створення кластерних об'єднань підприємств необхідні відповідні соціально-економічні умови та наявність інституціального середовища, що має забезпечити розвинений економічний потенціал регіону. Як відомо, економічний потенціал є основою розвитку соціально-економічних систем і успіхи трансформаційної економіки безпосередньо залежать від його мобілізації та розвитку. У майбутньому саме розвиток економічного потенціалу регіону значно впливає на можливості подальшого розвитку підприємств кластерного об'єднання та забезпечення їх конкурентоспроможності.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженню впливу кластерних об'єднань підприємств на розвиток регіональної та національної економіки присвячена значна кількість наукових праць, серед яких на особливу увагу заслуговують роботи І.А. Брижань, С.В. Мицюк, І.М. Савицької, С.І. Соколенко, Л.І. Федулової [1-4]. Однак у відомих дослідженнях розглядається саме вплив кластерних об'єднань підприємств на розвиток регіональної та національної економіки. Це має сенс для значних за розміром кластерних структур, що стабільно працюють. Проте при створенні та розвитку кластерних об'єднань підприємств значну підтримку можна отримати, використовуючи наявні можливості економічного потенціалу.

Мета роботи. Визначити вплив економічного потенціалу регіону на розвиток кластерних об'єднань підприємств.

Викладення основного матеріалу дослідження. На часі приділяється значна увага пошуку нових шляхів забезпечення розвитку регіональних та національних економічних систем. Визначально умовою забезпечення регіонального розвитку є створення умов для реалізації існуючого економічного потенціалу та створення можливостей для його подальшого розвитку. Для визначення сутності економічного потенціалу з'ясуємо зміст таких понять, як «потенціал» та «економічний потенціал».

У широкому значенні потенціал є сукупністю наявних ресурсів, які можуть бути використані для досягнення певної мети.

Економічний енциклопедичний словник під редакцією С.В. Мочер-

ного термін «потенціал» визначає, як наявні в економічного суб'єкта ресурси, їх оптимальна структура та вміння раціонально використати їх для досягнення поставленої мети [5].

В.Ю. Школа розуміє економічний потенціал регіону, як сукупні можливості регіону, його підприємств та окремих суб'єктів господарювання визначати, формувати і найбільш ефективно забезпечувати та задовольняти суспільні потреби (фактичні та потенційні) у процесі взаємодії з навколишнім середовищем і раціонального використання ресурсів з метою забезпечення економічного зростання, суспільного добробуту, підвищення еколого-економічної безпеки регіону та країни в цілому [6]. Ефективність його використання залежить від оптимального поєднання складових його елементів, що залучаються в господарчий обіг.

На думку Е.В. Давискиби, економічний потенціал регіону – це сукупна здатність наявних у межах регіону економічних ресурсів забезпечити виробництво максимально можливого обсягу матеріальних благ і послуг, що відповідають потребам суспільства на даному етапі його розвитку [7].

В.В. Максимов представляє економічний потенціал регіону як сукупну спроможність наявних забезпечити виробництво максимально можливого обсягу матеріальних благ та послуг, що відповідають потребам суспільства на даному етапі його розвитку [8].

Незважаючи на значну кількість досліджень економічного потенціалу регіону, наразі не має єдиного підходу до визначення його кількісної та якісної структури. Також не існує єдиної методики щодо його оцінювання.

У літературі наявні різні класифікації економічного потенціалу регіону (території). Наприклад, у дослідженні В.Ю. Школи пропонується економічний потенціал регіону представити у вигляді комплексу взаємопов'язаних потенціалів, а саме: еколого-економічний (або природно-ресурсний потенціал; виробничо-технологічний потенціал (сукупність засобів виробництва); трудовий потенціал; науково-дослідницький потенціал; внутрішньоекономічний потенціал; зовнішньо-економічний потенціал; інформаційний потенціал; потенціал соціального споживання; виробничий потенціал; інноваційний потенціал [6].

У працях В.В. Максимова, економічний потенціал розглядається як система до складових елементів якої належать інвестиційний, трудовий, природно-ресурсний та інноваційний потенціали. Кожний з них

характеризується певною величиною та якісним станом відповідних видів економічних ресурсів [8].

О.Ф. Балацький при розгляді структури економічного потенціалу виділяє такі його основні елементи: виробничий, трудовий, природно-ресурсний, інноваційний, інвестиційний та інституційний [9].

Таким чином, на думку більшості вчених, економічний потенціал є узагальнюючим показником функціонування регіональної економічної системи. У ньому поєднуються природні, виробничі, інноваційні, соціально-культурні та інші можливості цієї системи.

На нашу думку, економічний потенціал регіону складається з трьох потенціалів, а саме: інвестиційно-інноваційного, виробничо-трудового та природно-ресурсного.

Інвестиційно-інноваційний потенціал регіону – це здатність та готовність економічної системи здійснити ефективну інвестиційно-інноваційну діяльність. Здатність – це наявність збалансованої структури ресурсів інвестиційно-інноваційної діяльності. Готовність – це достатність рівня розвитку потенціалу та ресурсів системи.

Виробничо-трудовий потенціал характеризується станом основних засобів, наявними потужностями, характеристиками демографічної ситуації в регіоні, кількістю та якістю трудових ресурсів та станом ринку праці.

Природно-ресурсний потенціал визначається станом земельних, водних, лісових, мінерально-сировинних, оздоровчих та рекреаційних ресурсів.

Таким чином, вивчення економічного потенціалу передбачає аналіз найважливіших характеристик його структури для визначення впливу економічного потенціалу на створення і розвиток кластерних об'єднань підприємств.

Серед вітчизняних досліджень на кластерну тематику найчастіше зустрічаються визначення кластерного об'єднання підприємств, що запропоновані М. Портером, М.П. Войнаренком та С.М. Соколенком. Саме М. Портеру належить визначення терміна «кластер», що стало класичним: «Кластер – це сконцентровані за географічним принципом групи взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у споріднених галузях, а також пов'язаних

з їх діяльністю організацій, які конкурують у певних галузях, але при цьому ведуть спільну роботу» **[10].**

М.П. Войнаренко розглядає кластер як «територіально-галузеве добровільне об'єднання підприємств, які тісно співпрацюють із науковими установами та органами місцевої влади з метою підвищення конкурентоспроможності власної продукції та економічного зростання регіону» [11].

С. Соколенко вважає кластер групою економічно пов'язаних фірм, інших юридичних осіб та інститутів, що знаходяться в територіальній близькості. Завдяки такому неформальному об'єднанню всі його учасники отримують низку виробничих переваг [12]. Саме за ініціативою С. Соколенко та підтримкою Міжнародної фундації сприйняття ринку (МФСР), було створено інформаційний портал «Українські кластери». На цьому порталі наявна значна кількість інформації про кластерні дослідження створення та розвиток кластерних структур за регіонами та галузями діяльності України.

Для визначення впливу економічного потенціалу регіону на створення і розвиток кластерних об'єднань підприємств розглянемо економічний потенціал у вигляді взаємодіючих елементів, необхідних для вирішення конкретних завдань при переведенні національної економіки на кластерну модель розвитку. Як відомо, значний за своїм розміром економічний потенціал є істотним чинником зростання конкурентоспроможності регіональної та національної економік.

У даному дослідженні пропонується критерієм оптимальності економічного потенціалу P вибрати максимум імовірнісних станів його параметрів p_i, які складаються з потенціалів: інвестиційно-інноваційног p_n, виробничо-трудового p_b та природно-ресурсного p_r.

$$P = \max \sum p_i \tag{1}$$

де $\sum p_i = p_n + p_b + p_r$

У результаті опису економічного потенціалу у вигляді системи показників можна визначити:

напрями вдосконалення оцінювання окремих складових економічного потенціалу за допомогою методів економіко-математичного моделювання;

перспективну потребу підприємства регіону в науково-технічних розробках;

інвестиційну привабливість регіону;

структуру трудового потенціалу, що показує кадрові можливості економічного розвитку регіону власними силами;

відповідність інвестиційних можливостей інноваційним потребам підприємств регіону,

перспективи розвитку природньо-ресурсного потенціалу регіону.

Схема оцінювання економічного потенціалу регіону при детальному аналізі внутрішнього середовища така:

надається опис системної нормативної моделі стану економічного потенціалу регіону, тобто чітко встановлюються ті якісні і кількісні вимоги до стану потенціалу за його складовими, що забезпечують розвиток регіональної системи;

установлюється фактичний стан потенціалу за параметрами його складових;

аналізується неузгодженість нормативних і фактичних значень параметрів економічного потенціалу регіону; виділяються сильні (із запасом або точно відповідні нормативній моделі) і слабкі (багато або мало невідповідні нормативній моделі) сторони потенціалу;

складається попередній перелік робіт з інноваційного перетворення економічного потенціалу регіону (посилення слабких сторін).

Однак обмеження в термінах, відсутність фахівців, які здатні проводити системний аналіз, відсутність або недоступність інформації за параметрами складових економічного потенціалу змушують дослідників використовувати діагностичні підходи до оцінювання економічного потенціалу організації.

Діагностичний підхід реалізується в аналізі та діагностиці стану господарської системи за обмеженим і доступним як для внутрішніх, так і для зовнішніх аналітиків колом параметрів.

Обов'язкові умови якісного проведення діагностичного аналізу:

повинні використовуватися знання системної моделі та системного аналізу досліджуваного об'єкта в цілому;

необхідно знати взаємозв'язок діагностичних параметрів з іншими важливими параметрами системи з метою оцінювання стану всієї си-

стеми або істотної її частини;

інформація про значення відібраних діагностичних параметрів повинна бути достовірною, тому що при обмеженні параметрів зростає ризик витрат, помилок через неточно визначений діагноз стану системи.

Проведення діагностичного аналізу вимагає певних навичок і інформаційної бази.

Об'єктивне оцінювання параметрів і характеристик економічного потенціалу регіону має найважливіше значення при формуванні й реалізації інноваційної моделі розвитку регіональної та національної економіки.

Таким чином, для розвитку економічного потенціалу регіональної економіки необхідний перехід до кластерної моделі розвитку.

Аналізуючи економічний потенціал регіону та кластерне об'єднання підприємств, необхідно виділити їх інноваційні складові, які забезпечують розвиток як економічного потенціалу регіону, так і кластерного об'єднання підприємств. Однак необхідно відзначити, що інноваційна складова кластерного об'єднання підприємств є частиною інноваційної складової економічного потенціалу, яка за показниками інноваційної активності підприємств галузевої належності кластерного об'єднання може відрізнятися від середніх даних за підприємствами промисловості. Для визначення впливу інноваційного потенціалу регіону на розвиток кластерних об'єднань підприємств необхідно провести оцінювання рівня інноваційного потенціалу регіону та рівня інноваційного потенціалу підприємств кластерного об'єднання. Методики оцінювання інноваційного потенціалу регіону запропоновані у дослідженнях Жихор О.Б., Г.И. Жиц, М.В Макаренко [13-15]. Оцінювання рівня інноваційного потенціалу підприємств кластерного об'єднання підприємств проводили Л.М. Ганущак-Ефіменко, М.М. Єрмошенко [16-17].

Позитивний вплив на інноваційний потенціал підприємств регіону справляє децентралізація в прийнятті рішень, низький рівень формалізації і регламентації управлінських робіт, здатність організаційних структур менеджменту підприємств кластера гнучко трансформуватися відповідно до змін завдань і умов діяльності, проведення реінжинірингових заходів.

Основні фактори, що перешкоджають реалізації інноваційного потенціалу підприємств регіону: висока вартість нововведень, поверх-

невий аналіз ринку, недостатність фінансових і матеріальних ресурсів, виробничі й комерційні проблеми, тривалі строки окупності інвестицій, недостатність кваліфікованих кадрів, несприйнятливість підприємств кластера до нововведень, нерозвиненість інноваційної інфраструктури, недостатність законодавчих і нормативно-правових документів, що регулюють і стимулюють інноваційну діяльність та діяльність кластерних об'єднань підприємств.

Висновки. Розглянуто особливості взаємодії економічного потенціалу регіону та кластерного об'єднання підприємств. Результат взаємодії виявляється в синергетичному ефекті, що дозволяє перевести економіку країни новий якісний рівень. Визначивши рівні інноваційних потенціалів кластерного об'єднання підприємств та інноваційного потенціалу регіону, можна провести їх порівняльну оцінку, якщо за результатами оцінювання показники інноваційного потенціалу регіону значно перевищують показники інноваційного потенціалу кластера та за результатами оцінювання можна визначити напрямки впливу економічного потенціалу регіону на розвиток кластерних об'єднань підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брижань І. А. Вплив кластерних об'єднань на розвиток підприємств і регіонів / І. А. Брижань, І. М. Савицька // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011.– С. 189-194.
2. Мицюк С. Розвиток кластерів в національній економіці як ефективний механізм підвищення конкурентоспроможності / С. Мицюк // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. – 2011. – № 123. – С. 48-50.
3. Федулова Л. І. Організаційно-інституційні передумови формування технологічних кластерів як точок росту економіки України [Текст] / Л. І. Федулова // Наука та інновації. — 2011. — Т.7. – № 2. — С.25-34.
4. Соколенко С.І. Розвиток економіки регіонів на основі інноваційних кластерів // С.І. Соколенко // Науковий форум «Регіони знань» у рамках проекту «Regionsof Knowledge». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – http://ucluster.org/blog/2010/05/ naukovijj-forum-regioni-znan/
5. Економічний словник-довідник / За ред. С. В. Мочерного. - Київ: Феміна, 1995. – 368 с.
6. Школа В.Ю. Економічний потенціал регіону та його складові [Текст] / В.Ю. Школа // Економічні проблеми сталого розвитку : матеріали доповідей Міжнародної

науково-практичної конференції ф-ту економіки та менеджменту СумДУ, м. Суми, 3-5 квітня 2012 р. - Суми : СумДУ, 2012. - Т.3. - С. 165-166.

7. Давыскиба Е.В. Экономический потенциал региона: методика и опыт оценки // Коммунальное хозяйство городов: Науч.- техн. сб. – Вып. 50.- К.: Техніка, 2003.- С.152-157.
8. Максимов В.В. Экономический потенциал региона (анализ, оценка и использование) / В.В. Максимов. – Луганск: ВНУ им. В.Даля. – 2002. – 360 с.
9. Балацкий О.Ф. Научно-теоретические основы категории «экономический потенциал региона» / О.Ф. Балацкий, В.Н. Кислый // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління., випуск Дослідження підходів до регулювання економіки. – Одеса. – 2009. – Вип. 27. – Том 12. – С. 6-26.
10. Портер М. Конкуренция / М. Портер. : [пер. с англ.]. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2005. – 608 с.
11. Войнаренко М. П. Кластери як полюси зростання конкурентоспроможності регіонів / М. П. Войнаренко // Економіст. – 2008. – Вип. 10. – С. 27–30.
12. Соколенко С. І. Кластери в глобальній економіці [Текст] / С. І. Соколенко – К. : Логос, 2004. – 848 с.
13. Жиц Г.И. Инновационный потенциал и экономический рост / Г.И. Жиц. – СГТУ. – Саратов, 2000. – 164 с.
14. Жихор О. Б. Інноваційний потенціал регіону та підходи до його оцінки / О. Б. Жихор // Коммунальное хозяйство городов. Научно-технический сборник. – 2006. – № 73. – С. 56–66.
15. Макаренко М.В. Оцінка інноваційного потенціалу як інструмент управління інноваційним розвитком регіону / М.В. Макаренко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – №3. – Т.1. – С. 62-71.
16. Ганущак-Ефіменко Л. М. Оцінка ефективності управління розвитком інноваційного потенціалу підприємств об'єднаних у кластер / Л. М. Ганущак-Ефіменко //Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 9 (99). – С. 86–95.
17. Єрмошенко М. М. Механізм розвитку інноваційного потенціалу кластерооб'єднаних підприємств: монографія. [Текст] / М. М. Єрмошенко, Л. М. Ганущак-Єфіменко. – К: Національна академія управління, 2010. –236 с.